

PROGRAMMA van de adviseur ruimtelijke kwaliteit 2013-2014 'Samen werken aan een veerkrachtig Utrecht'

Geacht college,

Hierbij presenteer ik u als nieuwe adviseur ruimtelijke kwaliteit het programma 'Samen werken aan een veerkrachtig Utrecht' voor de periode 2013-2014. Dit programma vormt een leidraad voor mijn werk in de provincie. Het is tot stand gekomen in mijn eerste werkweken en onder meer gevoed door intensieve kennismakingen met verschillende mensen, teams en projecten binnen en buiten de provinciale organisatie. Daarnaast heb ik via het landschapscafé een uitnodiging gedaan aan alle ruimtelijke partners om samen met mij te werken aan het oppakken en ondersteunen van omgevingskwaliteit in de provincie. In de Provinciaal Ruimtelijke Structuurvisie definieert de provincie een aantal kwaliteitsdoelstellingen waar toekomstige ontwikkelingen aan moeten voldoen. In mijn werk streef ik er naar om bij ontwikkelingen waar de provincie bij betrokken is en op verzoek van gemeenten tot een goede vertaling van deze kwaliteitsdoelstellingen in de praktijk te komen.

Het geformuleerde programma sluit aan bij en is een aanvulling op het bestaande provinciale beleid en de staande praktijk op het gebied van ruimtelijke kwaliteit. Voor wat betreft het beleid zijn dit de Provinciaal Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2028, de Provinciaal Ruimtelijke Verordening en de Strategische Agenda Provincie Utrecht 2011-2015. Voor wat betreft de staande praktijk zijn dit de lopende Ruimtelijk Actie Programma.2 projecten en het werk van de vorige adviseur ruimtelijke kwaliteit Han Lörzing. Dit werk vindt u in een kernachtige analyse terug in bijlage 1. Het is gerangschikt naar de onderwerpen "kwaliteit van infrastructuur", "kwaliteit van stad-land overgangen" en "kwaliteit van het buitengebied".

Ambities

Mijn ambities voor de invulling van deze functie in de aankomende twee jaar zijn meerledig. Ten eerste wil ik binnen mijn speerpunten het verschil maken en innovatieve en aansprekende initiatieven samen met de provinciale organisatie en andere partijen tot wasdom laten komen. Dit zijn projecten die een positieve bijdrage leveren aan de ruimtelijke kwaliteit van de provincie Utrecht. Daarnaast sluit het aan bij het realiseren van een "veerkrachtig Utrecht", waarin toekomstbestendig en vitaal de sleutelwoorden zijn.

Ten tweede wil ik vanuit mijn onafhankelijke positie ruimtelijke kansen binnen het bestaande beleid signaleren en het bestuur suggesties doen voor nieuwe invalshoeken en benaderingen. Ik hoop dat daarbij in voorkomende gevallen mijn advisering de basis vormt voor nieuw beleid waardoor de ruimtelijke kwaliteit in de provincie verbeterd wordt of behouden blijft. Mijn streven is dat we er met zijn allen in slagen om de fantastische kwaliteiten van de provincie Utrecht een nog grotere bekendheid te geven, zowel bij de gebruiker en bewoner als bij het bestuur.

Tenslotte is het mijn persoonlijke missie om - in een tijd waar we meer met minder moeten doen - beweging te initiëren voor landschapsontwikkeling en stedenbouw. Dit betekent dat we op zoek moeten naar nieuwe motoren voor ruimtelijke ontwikkeling en initiatieven die hier aan bij kunnen dragen zo optimaal mogelijk dienen te faciliteren en te verbinden met onze provinciale opgaven.

Programma in speerpunten

Mijn programma bestaat uit vijf inhoudelijke speerpunten die de komende twee jaar richtinggevend zijn voor mijn werk en adviezen. Dit zijn: energielandschappen, kernrandzones, binnenstedelijke ontwikkeling, landelijk gebied van de 21^e eeuw en infrastructuur. In alle speerpunten ontmoeten samenleving, beleid en ruimtelijk ontwerp elkaar. De speerpunten zijn systematisch uitgewerkt in drie opeenvolgende stappen: de aanleiding, de focus die ik wil leggen en de meetbare resultaten.

Speerpunt energielandschappen

Het bieden van ruimte voor en kwaliteit van duurzame energieopwekking in de provincie is een actueel onderwerp waar ik sinds mijn aanstelling in februari jl. al diverse casussen van voorbij heb zien komen; van zonneakkers tot biovergistingsinstallaties op het erf. Maar het gaat hier natuurlijk ook om andere duurzame energievormen als windenergie, warmte-koude opslag of verbranding van biomassa.

Het energievraagstuk is een actueel ruimtelijk vraagstuk. Voor mij is van belang dat op provinciaal niveau inzichtelijk wordt waar we in ieder geval welke energievorm wèl en welke niet ruimtelijk

wensen. Dit kan te maken hebben met de kansen voor energieafzet of ruimtelijke kansen voor implementatie in het aanwezige landschapstype. Ook is het goed om te weten hoeveel rendement de verschillende energievormen dan opleveren, wat daarvan nodig is om de provinciale doelstelling te halen en waar zich de grootste kansen in onze provincie voor doen.

Dergelijk inzicht ontbreekt vooralsnog maar is zeer interessant wanneer we pro-actief energie-initiatieven willen faciliteren en tegelijkertijd de juiste functie de juiste plek willen bieden. Ik hoop dat mijn advisering bijdraagt aan een goede ruimtelijke regie voor de energielandschappen van de toekomst. Het provinciale beleid biedt belangrijke aanknopingspunten voor dit vraagstuk: in de PRS is de ambitie opgenomen dat we in 2040 een klimaatneutrale provincie zijn (waarvan 10% duurzaam geproduceerde energie in 2020) en de ontwikkeling van duurzame energie stimuleren, mits goed ingepast.

Resultaten

Ten behoeve van de visievorming op kwalitatieve energielandschappen in de provincie Utrecht ga ik in 2013 samen met het team van het RAP project 'Duurzame energie goed ingepast' een energiekaart met de diverse energievormen in planlagen opstellen. Mede op basis hiervan presenteer ik tegen het einde van dit jaar een inspiratienotitie over de diverse energievormen in onze zes landschappen. 2014 staat vervolgens in het teken van een aantal interessante casussen. Deze zijn bedoeld om het ontwikkelde gedachtegoed verder te toetsen en te verfijnen.

- Onderzoeksopdracht "Energie-inventarisatie" student UU/ WUR, waar nodig aangevuld met kennis van kennisinstellingen en/of Rijkswaterstaat (najaar 2013)
- Energiekaart van de provincie (eind 2013, ism het RAPproject)
- Formeel advies in de vorm van een inspiratienotitie voor het college (eind 2013)
- Mogelijk een 2e formeel advies in 2014
- Informele adviezen over innovatieve energieprojecten
- Bijdragen aan het maatschappelijk debat in de vorm van externe presentaties
- Een landschapscafé met als thema energielandschappen (december 2013)

Speerpunt kernrandzones

Kernrandzones zijn overgangszones tussen stad of dorp en land. Deze zones hebben een eigen identiteit en liggen zowel buiten als binnen de kernrand. Hun maat is variabel, ze omgeven een kern volledig en bezitten diverse kleinschalige en stedelijk gelieerde functies.

De provincie wil de realisatie van aantrekkelijke en kwaliteitsvolle kernrandzones actief stimuleren. In de PRS zet zij gemeenten aan tot het opstellen van een integrale visie op hun kernranden zodat ontwikkeling en/of behoud van ruimtelijke kwaliteiten vanuit een samenhangende visie plaats vindt. Vervolgens kunnen gemeenten aan de hand van deze visie aan kwaliteitsverbetering werken, investeringsmiddelen inventariseren en zo nodig bouw-initiatieven van onderop begeleiden. Hierbij wordt wel de eis gesteld dat individuele ontwikkelingen meebetalen aan collectieve landschappelijke en recreatieve waarden, zoals de aanleg van landschapselementen of schakels in het recreatief netwerk van de omgeving.

Het kernrandvraagstuk is voor de provincie Utrecht een interessant ruimtelijk vraagstuk omdat we hier kansen voor ruimtelijke kwaliteit kunnen verknopen met de wensen van initiatienemers. Dit biedt kansen! Het sluit ook aan bij landelijke studies die de afgelopen jaren naar stadsranden zijn verricht. Zo heeft Aorta in 2012 in opdracht van de provincie een stadsrandenstudie uitgevoerd. Desondanks blijken veel gemeenten te worstelen met het opstellen van een kwaliteitsvisie op kernrandzones. Om deze gemeenten goed te kunnen faciliteren is het van belang om de kwaliteitgidsen verder te verdiepen naar het zone-niveau van kernranden. De kwaliteitgidsen zijn voor dit doeleinde nu nog te abstract. Verder is inzicht nodig op procesvlak bij kernrandontwikkeling en/of –behoud. Het is zinvol om daarbij een beeld te vormen van het spectrum aan initiatieven dat zich in kernrandzones voor doet (de vraagkant van de markt). Tenslotte blijken gemeenten behoefte te hebben aan een overzicht van inspirerende en ruimtelijk geslaagde initiatieven. Er is dus kortom een verdiepingsslag nodig, een vertaling van de kwaliteitsdoelstelling uit de PRS naar de praktijk die als voorbeeld voor gemeenten kan dienen. Daarmee kunnen we de kans op kwaliteitsverbetering in de kernranden vergroten en gemeenten helpen het juiste instrumentarium te ontwikkelen voor kernrandontwikkeling en –borging.

Resultaten

Het jaar 2013 wil ik tezamen met het team van het RAP project 'Kwaliteit van kernrandzones' benutten om tot een werkbaar en aantrekkelijk voorbeeld-instrumentarium voor gemeenten te komen. Ik zal binnen het RAP project actief over de handreiking adviseren en aansluiting zoeken bij een aantal gemeenten waar deze opgave speelt. Waar gemeenten dit wensen zal ik ook lokaal advies geven en inspiratie bieden. Verder zal ik zorgen dat er een inspiratiedocument komt met goede ruimtelijke voorbeelden van ontwikkelingen in kernranden, zodat gemeenten van elkaar kunnen leren en het werken met de provinciale handreiking voor kernranden een uitdagende opgave wordt. De gemeente Soest heeft bijvoorbeeld al aangegeven behoefte te hebben aan voorbeeldprojecten uit andere gemeenten die met dezelfde opgave hebben gestoeid.

Verder wil ik een inventarisatie laten uitvoeren naar de verschillende soorten initiatieven die zich in kernranden aandienen in relatie tot de kwaliteiten die een kernrand kan bezitten. Vanuit de plaatselijk aanwezige of juist ontbrekende kwaliteiten kan in de gemeente namelijk een 'menukaart' worden opgesteld van ruimtelijke ontwikkelingen die deze kwaliteiten behouden of versterken. Een dergelijke menukaart kan tevens de ontwikkelingen van onderaf stimuleren, als de gemeenten hiermee naar buiten treden.

Ik schat in dat de resultaten die we hier voor ogen hebben goed aansluiten op de behoeften bij gemeenten en daarmee als voorbeelden inspirerend zijn. Tijdens het ontwikkelproces zullen wij dit ook toetsen. Er bestaan al mooie studies bij aangrenzende provincies als de stadsrandenatlas van Zuid Holland, deze zijn echter meer vakmatig en minder praktisch van aard. In 2014 volgt uit deze activiteiten een formeel advies over de kernrand.

- Onderzoeksopdracht "Beeldend inspiratieboek kernrand en soorten lopende initiatieven", door derden, mogelijk een opdracht voor studenten HU/UU/HKU of WUR (eind 2013)
- Informele adviezen, bijvoorbeeld middels een presentatie, bij specifieke gemeenten (2013/2014)
- Een landschapscafé met als thema kernranden (juni 2013)
- Formeel advies (medio 2014)

Speerpunt binnenstedelijke ontwikkeling

Al voor de economische recessie is er in Nederland een focus op de bestaande stad ontstaan. De recessie heeft echter grote gevolgen voor deze binnenstedelijke omgeving. Grote bouwontwikkelingen in de stadsranden lopen op haar einde of zijn gestagneerd; de aandacht is verschoven naar de kwaliteit en hergebruik van de bestaande omgeving. De kansen voor het maken van binnenstedelijke kwaliteit bevinden zich met name op acupunctuurniveau: bij kleine bouwprojecten, tijdelijke invulling van gebieden die braak liggen, flexibel bestemmen en spontane ontwikkeling van gebieden waar particulieren, marktpartijen en organisaties participeren in de ontwikkeling. Als adviseur ruimtelijke kwaliteit streef ik er naar te worden ingeschakeld bij strategisch gelegen gebieden die tijdelijk worden geprogrammeerd en/of stapsgewijs getransformeerd. Gebieden als deze bieden kansen om binnenstedelijke kwaliteit in tijden van economische recessie te realiseren, zodat er in ieder geval geen verslechtering en mogelijk zelfs verbetering van de leefomgeving ontstaat.

Een andere bijzondere kans ligt er voor ruimtelijke kwaliteit van groen en blauw op het structuurniveau van de stad. Dit zijn de groen-blauwe structuren die stad met land verbinden. Het zijn tevens de aders waarlangs de buiten de stad gelegen recreatieve netwerken ontsloten worden. Het meest interessant is hier het realiseren van ontbrekende cruciale schakels in het netwerk van groen-blauwe aders; deze dragen bij aan het bieden van verschillende ervaringen in de stedelijke ruimte en bieden nieuwe mogelijkheden in termen van ontwikkelingen op het gebied van economie, omgeving, gemeenschap, sociale relaties, stadsecologie en vooral ook recreatie.

Ik wil de potentie van blauwgroene verbindingen en de koppeling met recreatie graag bij zowel gemeenten als provincie agenderen als kans voor het vergroten van de leefbaarheid en het versterken van het vestigingsklimaat.

Resultaten

In 2013 en 2014 wil ik voor het uitdiepen van het thema groen-blauwe recreatieve verbindingen aanhaken bij de recreatie om de stad opgave en het bijbehorend provinciale RAP project. Ook binnen infrastructurele projecten zijn er kansen voor het realiseren van groen-blauwe recreatieve verbindingen onder en over de weg door.

Voor het thema organische ontwikkeling sluit ik aan bij concrete casussen die zich bij de provincie voor doen.

- Gevraagde advisering bij organische ontwikkelvraagstukken (2013-2014)
- Informele adviezen, mogelijk mini-ateliers met gemeenten in het kader van de recreatie om de stadopgave en/of de realisatie van groen-blauwe verbindingen (2013-2014)
- Een onderzoeksopdracht over “Organische ontwikkeling” of “Groen-Blauwe verbindingen” (2014)
- Bijdrage aan het maatschappelijk debat over het belang van groen-blauwe verbindingen binnen en buiten de stad
- Formeel advies aan het college over kwaliteit in binnenstedelijke ontwikkeling (2014)
- Een landschapscafé met als thema binnenstedelijke ontwikkeling met kwaliteit (voorjaar 2014)

Speerpunt landelijk gebied 21e eeuw

De provincie Utrecht bezit vijf prachtige nationale landschappen die het wonen, werken en recreëren in het midden van het land aantrekkelijk maken. Ook in deze laagdynamische landschappen met bijzondere kwaliteiten speelt de dynamiek van het landelijk gebied. Denk aan schaalvergroting en verbreding in de landbouw (waaronder de innovatieve stallen en rood voor rood ontwikkelingen op erven). Dit levert een spanningsveld tussen het faciliteren van initiatieven en het beschermende beleid voor onze nationale landschappen op.

Sleutelen aan landschappen is echter van alle tijden en soms nodig om een economisch vitaal landschap te houden. Bovendien kunnen nieuwe ruimtelijke cultuurwaarden bij transformaties in het landschap ontstaan naast oude cultuurwaarden. Dit besef wil ik graag doorgeven. Daarnaast wil ik het vertrouwen in ‘behoud door ruimtelijke ontwikkeling’ voor ons landelijk gebied in de provincie vergroten door met aantrekkelijke voorbeelden van en ideeën voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen te komen. In de organisatie is hiervoor goede aansluiting te vinden bij de lopende RAP projecten ‘Eiland van Schalkwijk’ met daarin de polder Blokhoven dat een experimentenstatus heeft en ‘Innovatieve stallen’. Ook biedt ons cultuurhistorisch erfgoed van de verdedigingslinies (Limes, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Grebbelinie en de Stelling van Amsterdam) aanknopingspunten, als ook de ontwikkeling van nieuwe landgoederen en het gebruik van de kwaliteitsgidsen Utrechtse landschappen.

Ik acht het van groot belang dat we de aankomende twee jaar voor het landelijke gebied op strategisch niveau gaan nadenken over wat er zich de komende 20 à 30 jaar aandient. Het is noodzakelijk dat we het stadium voorbij gaan dat we leven bij de waan van de dag en vaker en meer gaan nadenken over de ruimtelijke kwaliteit van ons nieuwe landschap. Ik wil graag de discussie over hele landschappen voeren, niet alleen over incidentele ontwikkelingen. Mijn activiteiten binnen dit speerpunt zullen hier op zijn gericht.

Resultaten

De resultaten voor de komende twee jaar zijn onder te verdelen in de volgende punten:

- Informele adviezen bij nieuwe landschap vraagstukken als het Eiland van Schalkwijk, innovatieve stallen en mogelijk te maken koppelingen in pilotprojecten met bijvoorbeeld duurzame energie en bijdrage aan het gebruik van de kwaliteitsgidsen (2013-2014)
- Een onderzoeksopdracht naar goed ingepaste praktijkvoorbeelden in het landelijk gebied en naar de nieuwe cultuurwaarden of de nieuwe cultuur in Utrechtse transformatielandschappen (2014)
- Een notitie met praktische voorbeelden waarin de waarde van transformatie zichtbaar wordt
- Formeel advies voor het college (medio-eind 2014)
- Een landschapscafé met als thema landschap van de 21e eeuw (2014)

Speerpunt infrastructuur

Ondanks bezuinigingen wordt in Nederland nog geïnvesteerd in doorstroming en bereikbaarheid om onze rijksinfrastructuur op een hoog niveau te houden. Voor de provincie Utrecht zijn de belangrijkste opgaven die van de Ring Utrecht en knooppunt Hoevelaken waarvoor in 2011 een kwaliteitsteam in het leven is geroepen; de adviseur ruimtelijke kwaliteit maakt hier onderdeel van uit.

De Ring rond de stad Utrecht is de draaischijf van Nederland die de bereikbaarheid van de regio moet garanderen en waar tegelijkertijd belangrijke leefbaarheidvraagstukken voor de stad Utrecht spelen. Het nadenken over infrastructuur biedt hier kansen om toegevoegde waarde te creëren voor stad en landschap, zowel bij de A27 opgave, de gebiedsontwikkeling van de A12 zone als de NRU.

Uit oogpunt van ruimtelijke kwaliteit geldt dat we bij infrastructuuropgaven zeer alert moeten zijn om de kansen die zich voor doen voor het maken van extra kwaliteit tijdig te signaleren en blijvend

onderdeel te laten uitmaken van het planvormingsproces. Infraprocessen zijn trechterprocessen waar het in de regel over andere zaken gaat dan ruimtelijke meerwaarde creëren.

Het zijn de rijkswegen die op de stadsrand en aan kwetsbare landschappen liggen die ik interessant vind, als ook de provinciale wegen waar zich kleine wegveranderingen kunnen voor doen. Hier liggen de meeste kansen voor win-win situaties op het gebied van landschap, stad of recreatie.

Resultaten

Mijn activiteiten voor de aankomende twee jaar zullen er in hoofdzaak op gericht zijn om de verkeersopgave integraal te benaderen en kansen te signaleren voor het realiseren van kwaliteit op andere gebieden. Zo biedt de A27 opgave bijvoorbeeld kansen voor verbindingen van landschappelijke structuren en recreatieve routes haaks op de weg (Kromme Rijn). Ook vallen er nieuwe connecties voor Amelisweerd aan de zuidzijde van het gebied te maken met andere recreatieve groengebieden en met elementen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Verder zal de aanbestedingsprocedure gaan lopen voor het knooppunt Hoevelaken en dienen zich mogelijk kleine wegveranderingen op provinciaal niveau aan.

Tenslotte wil ik knooppuntontwikkeling en knooppaatsen (dit zijn hoogwaardige stops aan de snelweg die 'accessible', 'attractive' en 'affordable' zijn) stimuleren als zich de mogelijkheid voor doet. Ze leveren beiden kwaliteit op stedelijk en/of landschappelijk niveau op.

Voor 2013 wil ik aan de slag met de evaluatie Werkwijze Ring, reguliere werkzaamheden Ring Utrecht en knooppunt Hoevelaken en eventueel de A12 zone.

- Informele adviezen bij infravraagstukken voor de Ring Utrecht, het knooppunt Hoevelaken en eventuele provinciale wegveranderingen (2013-2014)
- Formeel advies op RAP project 'Optimale inpassing van infrastructuur' voor het college (medio-eind 2014)

Hoe gaan we het doen

We hebben een ambitieuze en aantrekkelijke agenda die leidt tot adviezen aan het bestuur. Dit is een gezamenlijk proces dat in mijn optiek vraagt om een adviseur die bruggen slaat en midden in het werkveld staat. Hieronder geef ik u een beeld van mijn rol in het proces van kwaliteitsborging en hoe ik intern en extern zichtbaar wil zijn en verbinden:

- Organiseren van drie of vierjaarlijkse landschapscafés
- Bij gemeenten langs (circa 26)
- In Statencommissie RGW en GS presenteren
- Maandelijks overleg met de gedeputeerde Bart Krol (na het eerste half jaar kan de frequentie naar behoefte omlaag)
- Intensief overleg en formele en informele advisering met en voor de intern-ambtelijke organisatie
- Waar van toegevoegde waarde voor speerpunten mini-ateliers voor gemeenten houden
- Provinciale website beter gaan gebruiken. Meer informatief over de activiteiten en resultaten van de adviseur. De formele adviezen komen als een wervende brochure (volgens vast format) op de website te staan.
- Bijdragen aan het maatschappelijk debat interviews en lezingen geven. Plus deelname aan debatten over ruimtelijke kwaliteit
- Regulier overleg met college van rijksadviseurs en adviseurs ruimtelijke kwaliteit van andere provincies;
- Bijdrage aan de Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit (1x/ 2 jaar, ander jaar in kleinere uitvoering waarbij de RAP projecten meer centraal staan)

Ik zie uit naar een inspirerende en vruchtbare samenwerking met u.

Met vriendelijke groet,

Ingeborg Thorald